

Vidkun Quisling i sine velmakt dager.

Krigsinvaliden 1. - 1993

Ole Jacob Malm

Vidkun Quisling en fører for fall

Hans Fredrik Dahls bind 2 av biografien omhandler tiden fra krigsutbruddet i september 1939 til henrettelsen på Akershus 24. oktober 1945. Det er viktig at lesere av denne omhyggelig gjennomarbeidede og elegant formulerte biografien merker seg Dahls målsetning i Forordet: «Quisling på hans egne premisser – det er hensikten med denne biografien. – – De vurderinger som følger underveis, er i hovedsak de man kunne vente av hovedpersonen selv, ut fra hans forutsetninger. – – Jeg har holdt meg til historien slik den i sine hovedtrekk måtte se ut fra **hans** horisont».

Denne biografiske teknikk er ikke original. Den har også vært brukt av den nå beryktede revisjonistiske historiker, David Irving, i hans store Hitler-biografi fra 1977, «HITLER'S WAR» hvor Irving «så langt det er mulig betrakter krigssituasjonene gjennom Hitler's øyne, bak hans skrivepult». At Dahl også har valgt denne biografiske teknikk betyr selvfølgelig ikke at han «tar parti» for Quisling. Det er fortjenestefullt at Dahl har samlet så mye materiale fra «den andre siden», fra Institutt for Norsk Okkupasjonshistorie (INO), fra Alfabibliotek og fra Quislings egne omgivelser – slekt, venner, medarbeidere og motstandere.

Hvordan har så «den andre siden» tatt imot Dahls mesterstykke? Begge bind har naturlig nok vært anmeldt og kommentert i «Folk og Land», sympatisørenes talerør. Det er gitt litt ris og mye ros. I nr. 10, 1991 har f.eks. Eystein Eggen noen betraktninger i «min foreldregenerasjons bulletin». Han er misfornøyet med «hr. gigantbiografiens 1. bind om selve granittgubben Vidkun Quisling. – – Nei, dette lodder ikke dypt nok. Boken er brilliant misvisende og trettende veldokumentert».

102889

Hans Olavsens som 16 år gammel opplevde en 2–3 timers privat samtale med Quisling og ble umiddelbart sjarmert, skriver om i bind 1 i «Folk og Land» nr. 10 1991: «En akseptabel bok. En bedre bok om Quisling enn denne boken kan vi ikke vente oss så lenge vi ikke skriver den selv. Den er overhodet ikke ondsinnet og renvasker Quisling for svært mye av den skitt som ble kastet på ham etter han i 1930 trådte frem på den politiske arena. — — — Jeg vil anbefale NS-folk å kjøpe og lese denne boken». Om 2. bind skriver Olavsens i nr. 10, 1992: «En redelig bok. — — De fleste andre utlegninger av Quislings og vår innsats har nesten alle vært ondsinnede, og ondsinnet er Dahl absolutt ikke. — — Han savner skikkelige sammenfatninger av Quislings helhetssyn på de forskjellige sakskomplekser. Når Dahl i forordet skriver om det svik han gjorde mot oss alle, mener Olavsens at Dahl ikke ville skrevet dette om han hadde sett sine egne forklaringer i systematisk sammenheng. — Om det ennå er langt igjen til en beskrivelse av det Quisling som vi NS-folk vil underskrive, så må jeg bare igjen konstatere en redelig vilje hos Dahl til å yte mannen rettferdighet. Det er betydningsfullt selv om det ikke helt ut er lykkes».

Det er min mening at Dahl har bidratt avgjørende til å avdemonisere Quisling, og til at det nå må bli slutt på å snakke om «gåten Quisling». Dahls analyse av Quislings personlighet er formodentlig så nær «sannheten» som det er mulig å komme: «Gjennom alt kildemateriale fra okkupasjonsårene løper en grunnleggende og påfallende uoverensstemmelse når det gjelder vurderingen av Quislings person. — Uten unntak positiv fra politiske tilhengere, dyktig, fattet, kunnskapsrik — en avbalansert mann med mildhet — for snill, ikke resolutt nok i personvalg, menneskelig tvers igjennom sitt store, moralske alvor. Politiske motstandere (som Odd Nansen, biskop Berggrav, professor Monrad-Krohn): ubalansert opptreden, flakkende øyne. — De to erfaringer kan begge være objektivt sanne. Det er rimelig å anta at Quisling var usikker. — — Vi ser en løsning i denne motsigelse, om vi forstår de tendenser til ubalanserte utfall — som personlighetens selvbeskyttelse i pressede situasjoner, som et forsvar mot det utfordrende fra en ellers sjenert og kontaktsvak natur».

Quisling var ikke sinnssyk. «Han følte seg opphøyd, var selvovertvurderende som politiker, fattet beslutninger av vidtrekkende karakter helt på linje med Fredrik den store, Napoleon eller Mannerheim, med

de personlige eiendommeligheter av nærmest autistisk art som preget hans karakter. — NS-systemet med sin innebygde førerkult og nesegruse Quisling-beundring» — måtte bare aksentuere hans selvovertvurdering, og profet-selvbildet.

Quisling ønsket å trekke seg tilbake som sokneprest i Fyresdal. Han mente seg kvalifisert på grunn av sin omfattende teologiske lesning. I hans timelange forsvarstale i retten kunne 58-åringen si «at det som nå skjer i denne store tid her på jorden, er et stort tidsskifte hvor Guds rike begynner å ta form på denne jord. Det var i denne forvissning han hadde gjort sin innsats selv om den kanskje falt negativt ut på enkelte hold».

Det falt Quisling helt naturlig å sammenlikne seg med helgenkongen Hellig Olav. I skriftet «Universistiske strøtanker», skrevet i fengslet etter dødsdommen og tilegnet hans elskede Maria, gir Quisling uttrykk for en gudstro «fundert i logiske strukturer som bare han behersket foreløpig — lyset som skal komme, ga ham intet mindre enn profetens rang — som en Johannes på Patmos».

Biskop Berggrav besøkte Quisling en uke før henrettelsen. De to motstandere snakket ikke om fortiden, men hadde en rent menneskelig og religiøs samtale. Mellom dem var det nå «forståelse, forsoning og tilgivelse».

Dahl har funnet frem til en ny opplysning: etter samtalen skrev Berggrav til statsminister Gerhardsen og ba ham benåde Quisling.

Dahl har stort sett forstått Quisling på mildeste måte, noe hans biografiske målsetning jo legger opp til, «Quisling på hans egne premisser». Men det betyr ikke at Dahl frikjenner ham for de forbrytelser han ble dømt for. Gjennom hele verket forsøker Dahl å forstå hvorfor Quisling handlet som han gjorde. Han etterlater ingen tvil om Quislings forræderi, om hans vilje til å revolusjonere ovenfra et uvillig folk, som ble en massiv opinion som støttet lærernes og kirkens seierrike motstand mot nazifiseringen av samfunnet. Quisling ville opprette Rikstinget som, håpet han, en brekkstang for norsk selvstendighet. Hans kamp mot gjenstridige lærere våren 1942 (arrestasjon av 1100, Skjerstad-ferden til Kirkenes m.m.) skyldtes at lærerne ved sin motstand ble et hinder for etablering av rikstinget. Dahl gir en dramatisk skildring av den berømte episode på Stabekk Høyere Skole den 22. mai 1942 da Quisling, ledsaget av ministrene

Skanche og Lie og ca. 30 statspolitifolk, møtte opp i skoletiden, sendte elevene hjem og utsatte lærerne for et forhør om deres stilling til NS lærersamband – som de alle var imot. Før forhøret holdt Quisling en storpolitisk tale, bl.a. om den skade lærerne hadde gjort ved å stille seg på front mot Tyskland. «Dere er skyld i at vi ikke har fått istand noe riksting. Dere er skyld i at Norge ikke er et fritt land idag. – →» Ytringen om Rikstinget har hittil alltid vært regnet som autentisk og er sitert utallige ganger både under og etter okkupasjonen. Det forbauser meg, for ikke å si det mildt, at Dahl skriver «at det er for eksempel helt usannsynlig at Quisling uttalte de ordene han ble referert for om rikstinget». Ytringen er nedskrevet 13. juli 1942 av en lektor som var tilstede. Jeg kan ikke se at Dahl har levert noe bevis for sin påstand om usannsynlighet. Jeg synes at det er særdeles sannsynlig at det er lektoren, og ikke den vantro historiker som står til troende.

Dahls journalistiske talent kan også forlede ham til overdrivelse, en slags krisemaksimering. Det gjelder hans omtale av den nevrologiske og rontgenologiske undersøkelsen av Quislings hjerne på Rikshospitalet 25.–28. august 1945. Undersøkelsen ble utført med Quislings samtykke, og på samme måte som hos enhver annen pasient. Det ble ikke funnet tegn til noen hjernesvulst, professor Monrad-Krohn's velfunderte indikasjon for undersøkelsen.

I beste Dagbladstil skriver Dahl: «Quisling ble totalt slått ut, alvorlig svekket for resten av rettssaken – kanskje for livet. – Prosessen var uhyre smertebringende, og dertil ytterst risikabel». På pressekonferansen under lanseringen av 2. bind antydte Dahl at undersøkelsen var av «eksperimentell karakter». Dette overtramp av en medisinsk usakkyndig ble straks tilbakevist av sakkyndige nevrologer, og Dahl måtte erkjenne i Aftenposten 29. oktober at han var misinformert. De andre overdrivelser «uhyre smertebringende, ytters risikabel» er satt uttrykkelig på plass av professor dr.med. Ingar O. Skälpe i Aftenposten 6. og 20. november 1992 og av h.r.advokat Karl Wyller 19. november.

Quisling burde sluppet å møte i retten den første uken etter oppholdet på Rikshospitalet, men det er viktig én gang for alle å utslette en mulig legendedannelse om at Quislings hjerne var varig skadet. Quisling hadde i virkeligheten 7 døgn å komme seg på, fra 27. august til 5. september var det bare én rettsdag. Da Quisling avsluttet sin 5 ½ time lange forsvarstale med et fire timers innlegg 7. september,

var det «en glimrende tale».

Mine kritiske bemerkninger bør ikke skygge for min beundring for Dahls prestasjon som kunnskapsmettet historiker og skribent i gullpenn-klassen. Vi har vel fått den definitive Quisling-biografi om skolelyset og duksen, om Nansens idealistiske og dyktige hjelper, om den maktglade profet og naive politiker på hans tragiske vei til muren på Akershus. Han ble til ulykke for seg selv – og for sine tilhengere, ikke minst for de offervillige og idealistiske unge menn og kvinner som ga sine liv på Østfronten. Deportasjonen – og dermed utryddelsen – av 734 norske jøder, er utilgivelig.

